

Muzyka kościelna w Krakowie

Organy

w Bazylice

Ofiarowania Najświętszej Maryji Panny
w Wadowicach

Henryk Jan Botor
Botor

Antologia Organów Archidiecezji Krakowskiej

© Archidiecezjalna Szkoła Muzyczna w Krakowie
© Parafia Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach

© MKK CD 003

Nagranie zrealizowano w dniach 23-24 czerwca 2011 roku

Realizacja nagrania – Studio ARS-SONORA

Reżyser nagrania – Jakub Garbacz

Fotografie organów – Zdzisław Mollin

Projekt graficzny – Sewer Salamon – znakownia.pl

Koordynacja – Wiesław Delimat

Manufactured by TAKT, Poland

Archidiecezjalna Szkoła Muzyczna
im. Ks. Kardynała Franciszka Macharskiego – MKK
ul. Prosta 35A, 30-814 Kraków,
tel.: +48 12 658 76 76, e-mail: kontakt@asmkrakow.pl

Niniejsza płyta jest wyrazem wdzięczności dla parafian i wszystkich ofiarodawców, którzy przyczynili się do budowy organów w Bazylice Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach.

Książ: Infułat Jakub Gil

Organy

Henryk Jan Botor

Botor improwizacje

1. Impresja „Kiedy ranne wstają zorze” [9:35]
2. Preludium i fuga na temat pieśni „Boże w dobroci” [6:10]
3. Largo [3:32]
4. Preludium chorałowe na temat pieśni „Zbliżam się w pokorze” [1:44]
5. Fantazja na temat pieśni „Brzmi cichiej godziny” [8:53]
6. Wariacje na temat pieśni „Pan kiedyś stanął nad brzegiem” [12:28]

Temat	Wariacja III	Wariacja VI
Wariacja I	Wariacja IV	Wariacja VII
Wariacja II	Wariacja V	Wariacja VIII
7. Fantazja na temat pieśni „Z dawna Polski Tyś Królową” [13:13]
8. Impresja na temat pieśni „Veni Creator” – „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi, Tej ziemi!” (Jan Paweł II, Pielgrzymka do Polski – 1979) [7:05]

Czas łączny: 63:12

Wszystkie utwory zostały zarejestrowane w całości, bez użycia techniki montażu.

Pojęcie improwizacja

wywodzi się z języka łacińskiego *ex improviso*, co tłumaczymy bez przygotowania, znienacka. Zarówno w poezji jak i muzyce pojęcie to dotyczy tworzenia form wypowiedzi artystycznej na oczekaniu. Improwizacja organowa pojawiła się wraz z organami, poprzedzając komponowane utwory, które często były właśnie zapisanymi improwizacjami. W średniowieczu powstała technika *alternatim*, polegająca na dialogowaniu pomiędzy zespołem śpiewaczym a organami. Partie organów w tego typu utworach była improwizowana i stanowiła uzupełnienie śpiewu a czasem wręcz go zastępowała. *Alternatim* rozpowszechniło się w Europie do tego stopnia, że stało się powszechną praktyką zakonną przy wspólnej modlitwie brawiarzowej. Opisany wyżej sposób wykorzystania organów funkcjonował również w niektórych śpiewach mszalnych. Praktyka *alternatim* wymagała od organisty biegłości w zakresie improwizacji związanej tematycznie ze śpiewem który ją poprzedzał, lub oddającej jego charakter.

Wraz z rozwojem budownictwa organowego i muzyki organowej rozwijała się na przestrzeni wieków także improwizacja organowa. Niemal wszyscy wielcy kompozytorzy grający na organach byli znakomitymi improwizatorami.

Barok, przesycony polifonią, stał się dla improwizacji epoką wyjątkową, stawiając przed improwizatorami coraz bardziej skomplikowane łamigłówki intelektualne. Standardem stało się w tamtym czasie improwizowanie fug i kanonów na zadane tematy. Do arcy mistrzów w tej dyscyplinie zaliczyć można północno-niemieckiego organistę i kompozytora Dietricha Buxtehudego (ok. 1637-1707) oraz największego z kompozytorów, lipskiego kantora Johanna Sebastiana Bacha (1685-1750).

W epoce klasycyzmu osłabło zainteresowanie muzyką organową. Nie zmieniło się jednak zainteresowanie sztuką improwizacji. Właściwym, choć poniekąd eksperymentalnym dla ówczesnych wykonawców medium stały się inne instrumenty klawiszowe – klawesyn i fortepian. Zachwył słuchaczy wzbudzał młody Wolfgang Amadeusz Mozart (1756-1791),

który na oczekaniu improwizował sonaty oraz cykle wariacji na zadane tematy. Romantyzm ponownie stał się fascynujący dla organów i muzyki organowej. Nie tylko przywrócił organom należne im wśród innych instrumentów królewskie miejsce, ale jednocześnie tchnął w ten niemalże zapomniany instrument nowego, symfonicznego ducha. Instrumenty organowe, poprzez wprowadzenie głosów imitujących brzmienie instrumentów orkiestry, zarówno dętych (klarnet, obój, saksofon) jak i smyczkowych (*voix céleste*), uzyskały nowe, symfoniczne brzmienie. Wyraźne zwiększenie obsady głosów niskobrzmiących (16', 8') sprawiło także, iż uzyskały one ciemniejsze barwy, nawiązując w ten sposób do tendencji ówczesnej instrumentacji i estetyki tzw. „brahmsowskiej” orkiestry symfonicznej. Do najwybitniejszych budowniczych organów z tego okresu zaliczyć można Friedricha Ladegasta (1818-1905) i Aristida Cavallè-Collà (1811-1899). To oni właśnie, współpracując z najwybitniejszymi kompozytorami-organistami, budowali instrumenty inspirowane współczesnych twórców, a do dziś zachwycają-

ce swym brzmieniem i architekturą. Mając do dyspozycji takie instrumentarium, dziewiętnastowieczni organiści tworzyli arcydzieła symfonicznej muzyki organowej. Ożyła również improwizacja organowa, której centrum stała się Francja. Do najśłynniejszych improwizatorów z tego okresu zaliczyć wypada Cesara Francka (1822-1890), który zachwycał wiernych i słuchaczy improwizując podczas nabożeństw w paryskim kościele świętej Klotyldy. Kolejne pokolenia francuskich organistów podniosły improwizację do rangi sztuki elitarniej. W tym kręgu warto wymienić choćby Alexandra Guilmanta (1837-1911), Eugène Gigouta (1844-1925) czy Louisa Vierna (1870-1937).

Wśród polskich organistów improwizatorów wspomnieć należy Mieczysława Surzyńskiego (1866-1924) oraz Feliksa Nowowiejskiego (1877-1946). Pozostawili oni po sobie wiele utworów organowych oraz zapisanych improwizacji, które świadczą o ich znakomitym warsztacie i pomysłowości w tym zakresie. Na uwagę zasługują także materiały pedagogiczne do nauki improwizacji. Za przykład wiel-

kiego profesjonalizmu uznać można chociażby wypowiedź Feliksa Nowowiejskiego, zawartą w czasopiśmie dla muzyków kościelnych *Hosanna* z 1927 roku: „Kiedy przy sposobności dzisiaj muzycy robią „nadzwyczajność” z improwizacji, zwykłe uważamy ich za specjalnie utalentowanych; jednak mogą stwierdzić na moich uczniach, że jest to tylko kwestia ćwiczenia w tej zaniedbanej dziedzinie”. Podobnego zdania był wybitny francuski wirtuoz organów Marcel Dupré (1886-1971), który w swoim dziele: *Traité d'improvisation à l'orgue* zawarł swoją filozofię improwizacji na organach.

Sztuka improwizacji organowej przetrwała do dnia dzisiejszego. Do najwybitniejszych współczesnych improwizatorów organowych zaliczyć można chociażby dwóch Francuzów: Daniela Rotha (ur. 1942) i Oliviera Latory (ur. 1962). W Polsce szczególnie zasługi w tym względzie mają Julian Gembalski (ur. 1950) i Henryk Jan Botor (ur. 1960), którego płytę mają Państwo przed sobą.

W czasach współczesnych dobra improwizacja organowa wciąż wydaje się być sztu-

ką elitarną. Niewielu organistów włącza do swoich koncertów improwizacje. Być może jest to efekt zaniedbania w zakresie metodyki nauczania. Przedmiot improwizacja organowa jest wszakże obecny zarówno w średnich jak i wyższych szczeblach muzycznych. Być może jednak organistom brak śmiałości, pozwalającej porównać swe możliwości z największymi mistrzami epok minionych.

Od wieków inspiracją do improwizacji była pieśń kościelna. Pierwszą, najczęściej spotykaną i najprostszą formą improwizacji są przygrypki do pieśni, oparte na jej materiale melodycznym. Bardziej rozbudowana przygrypka może przyjąć formę swobodnej fantazji lub formalnie uporządkowanego preludium chorałowego. Cykle wariacji znakomicie odnajdują się w repertuariach koncertowych, dając możliwość zaprezentowania palety barw jakie posiada każdy instrument. Wyrażam nadzieję, iż płyta z improwizacjami Henryka Jana Botora przybliży słuchaczom pojęcie wartościowej improwizacji organowej.

Krzysztof Michałek

The term improvisation

derives from the Latin expression *ex improvisio* translated as *extemporaneously*, suddenly. Both in poetry and in music this notion refers to creating an art form without preparation. The pipe improvisation started to exist with the appearance of a pipe organ and it usually preceded composed works, the latter very often being scored improvisations. In the Middle Ages the *alternatum* technique was invented which consisted in conducting a dialogue between a group of singers and a pipe organ. The organ part of this type of compositions was improvised and it supplemented or sometimes even replaced singing parts.

The pipe organ improvisation has evolved over the centuries, concurrently with the development of pipe organ construction and pipe organ music. Virtually all the renowned composers playing the pipe organ were masters of improvisation.

Baroque, vastly imbued with polyphonic music, provided extraordinary context for improvisation evolution, imposing

more and more complex intellectual puzzles upon improvisers. Improvising fugues and canons on a given theme was a standard practice. Absolute masters of improvisation of the time were the North-German organist and composer, Dietrich Buxtehude (c. 1637-1707) and the greatest Leipzig cantor, Johann Sebastian Bach (1685-1750).

Although in the Classical period the interest in organ music rather abated, the art of improvisation was still given much attention. Largely used by performers, though in a way, experimental media, were keyboard instruments – a harpsichord and a grand piano. Listeners got enchanted with the young Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), who offhandedly improvised sonatas and series of variations on the suggested themes.

Romanticism was again favourable to pipe organs and organ music. Not only did it reinstate the regal position of organs, but it also infused them with a new, symphonic spirit. By introducing voices imitating sounds of an orchestra, of both, woodwind instruments (clar-

inet, oboe, saxophone) and string ones (voix céleste), organs gained a new, symphonic sound. They noticeably extended the casts of low-sounding voices (16', 8'), and made them reach darker tone-colours which reflected the contemporary trend of instrumentation and aesthetics of so called "Brahms-ese" symphonic orchestra. The most eminent organ builders of the time were Friedrich Ladegast (1818-1905) and Aristide Cavallé-Coll (1811-1899). It was them who, by collaborating with the most distinguished composers – organists, constructed the instruments which inspired contemporary artists, and which still impress with their sound and architecture. Given such musical instrumentarium the 19th-century organists created masterpieces of symphonic organ music. Needless to say, the organ improvisation underwent its revival, in which a dominating role was played by France. One of the most acclaimed improvisers of that time was César Franck (1822-1890), who charmed the faithful and listeners with his improvisations during holy services at the church of St. Clotilde in Paris. The

successive generations of French organists elevated the rank of improvisation to make it a prestigious form of art. Among them were Alexandre Guilmant (1837-1911), Eugène Gigout (1844-1925) and Louis Vierne (1870-1937).

The most famous Polish organ improvisers were Mieczysław Surzyński (1866-1924) and Feliks Nowowiejski (1877-1946). They bequeathed many organ pieces and scored improvisations to have proved their excellent skills and ingenuity. Their pedagogical material for teaching improvisation cannot be disregarded, either. An exemplification of great professionalism of Feliks Nowowiejski could be observed in his view presented in 1927 for Hosanna, a periodical for church musicians: When given today an opportunity to improvise, the musicians make their improvisation "unique" we tend to regard them as specially talented; but from the experience with my pupils I can say that it is only the matter of practice in this neglected art". A similar view was shared by the renowned organ virtuoso, Marcel Dupré (1886-1971) who in his

literary work, *Traité d'improvisation à l'orgue*, presented his own philosophy of organ improvisation.

The art of organ improvisation is still living today. The most widely recognised organ improvisers of present times are two French artists: Daniel Roth (b. 1942) and Olivier Latrij (b. 1962). The most famous organ improvisers in Poland are: Julian Gembalski (b. 1950) and Henryk Jan Botor (b. 1960), the record of the latter we have a pleasure to present to you.

In the modern world good organ improvisation still seems to belong to musical elite. Not many organists include improvisations in their concerts. Perhaps it is the effect of negligence in methodology. Curiously, the subject organ improvisation is added to the syllabi of secondary and higher music schools. Another reason may be that today's organists do not have enough courage to compete with the most acclaimed virtuosos of the past epochs.

Throughout the centuries improvisation has been inspired by the sacred song. The first, most popular and the simplest form of improvisation was an accompaniment

to singing, based on a melodic material of a song. The more developed accompaniment may take a form of a free fantasia or a formally arranged chorale prelude. Series of variations perfectly agree with concert repertoires, for they can render a large palette of colours every instrument possesses. We hope this record with improvisations performed by Henryk Jan Botor will make its listeners more familiarised with a true value of pipe organ improvisation.

Krzysztof Michałek

Translated by Agnieszka Stańczyk

Given a chance of the recording on the pipe organ of the Wadowice Basilica I could not resist the inspiration referring to the Blessed John Paul II. Therefore the theme of the performed improvisations relate mostly to this Great Blessed Polish Pope.

Henryk Jan Botor

„Mając możliwość nagrywania płyty na organach Bazyliki Wawowskiej, nie sposób było oprzeć się inspiracjom dotyczącym błogostawionego Jana Pawła II. Dlatego też tematyka moich improwizacji powiązana jest w większości z osobą Wielkiego Błogostawionego Polaka.”

Henryk Jan Botor

Urodził się w 1960 r. w Tychach. Naukę gry na fortepianie pobierał najpierw prywatnie pod kierunkiem Ewy Szymiczek-Tuszyńskiej, później w szkołach muzycznych w Tychach i Bielsku-Białej pod kierunkiem Barbary Bock, Aleksandry Dębnińskiej oraz Marii Świerczek-Niedziela.

Ukończył Akademię Muzyczną w Krakowie z następującymi dyplomami: Wychowania Muzycznego (1984 r.), kompozycji w klasie prof. Marka Stachowskiego (1989 r.) oraz organów w klasie prof. Mirosławy Semeniuk-Podrazy (z wyróżnieniem 1989 r.). W 1988 r. pobierał naukę improwizacji u Jana Jongepiera w Holan-

dii oraz w Letniej Akademii Organowej w Haarlem pod kierunkiem Hansa Haselböcka i Andersa Bondemana.

W 1997 roku zdobył I nagrodę na konkursie kompozytorskim „Vox Basilicae Calisiensis” w Kaliszu za utwór na chór a capella. Również w 2002 roku zdobył I nagrodę na Konkursie Kompozytorskim w Mikołowie za Koncert na organy, orkiestrę smyczkową, dwie trąbki i perkusję. W 2004 roku zdobył III nagrodę na Międzynarodowym Konkursie Kompozytorskim „Muzyka Ogrodowa” w Krakowie. W swym dorobku kompozytorskim posiada utwory symfoniczne, kameralne, forte-

pianowe, organowe, chóralsne oraz pieśni. Oprócz tego dokonał transkrypcji na organy utworów innych kompozytorów, oraz wielu opracowań kołędowych, w tym pieśni liturgicznych, wykonywanych w Rzymie z okazji urodzin i 25-cio lecia Pontyfikatu Ojca Świętego Jana Pawła II przez Narodową Orkiestrę Symfoniczną Polskiego Radia z Katowic i Chór Polskiego Radia z Krakowa. Komponował muzykę liturgiczną oraz opracowywał pieśni na chór i orkiestrę symfoniczną na Ingres Arcybiskupi Kardynała Stanisława Dziwisza, oraz na wizytę Ojca Świętego Benedykta XVI w Polsce w 2006 roku (Msza Święta na Błoniach w Krakowie).

Szczególnie interesuje go orkiestra symfoniczna z jej niewykorzystaną jeszcze kolorystyką przy konwencjonalnym użyciu instrumentów. Jego zainteresowania obejmują również muzykę filmową. Wykorzystano jego muzykę w filmach dokumentalnych Jerzego Ridana pt. „Imię moje Kinga”, „Pielgrzymi” oraz „Moje miasto”. Ponadto w 2010 r. napisał muzykę do filmu dokumentalnego o Śłudze Bożym Jerzym Ciesielskim w reżyserii Izabeli Dro-

botowicz-Orkisz. W Akademii Muzycznej w Krakowie uczy Propedeutyki Kompozycji oraz Improwizacji.

Koncertował w Polsce, Holandii, Niemczech i Meksyku, wykonując również własne kompozycje i improwizacje.

Wśród jego recitali znalazły się również koncerty złożone z samych improwizacji na zadane tematy. Brał również udział w nagraniach płytowych swoich kompozycji i improwizacji.

www.botor.com.pl

Henryk Jan Botor

was born in 1960 in Tychy. He took piano lessons, first from private tutor, Ewa Szymiczek-Tuszyńska, then at secondary music schools in Tychy and Bielsko-Biała under the guidance of Barbara Bock, Aleksandra Dębicka and Maria Świerczek-Niedziela.

He graduated from the Academy of Music in Kraków with the degrees in: Musical Education (1984), Music Composition under the academic supervision of Professor Marek Stachowski (1989), and Organ under the supervision of Professor Mirosława Semeniuk-Podraza (with Honours, 1989). In 1988 he took lessons on music improvisation from Jan Jongepier in the Netherlands, and at Summer Organ Academy in Haarlem under the guidance of Hans Haselböck and Anders Bondeman.

In 1997 he received First Prize at the "Vox Basilicae Calisiensi" Composing Compe-

titition in Kalisz, Poland, for the a capella composition. In 2002 he was awarded another First Prize at the Composing Competition in Mikołów, Poland, for the concerto for an organ, string orchestra, two trumpets and a percussion. In 2004 he was granted Third Prize at the International Composing Competition "Organ Music" in Kraków. Among his achievements as a composer are symphonic, chamber, piano, organ and choir pieces, as well as songs. He also transcribed for an organ the compositions of other composers, and the arrangements of many Christmas Carols. They include the liturgical songs performed in Rome during the celebration of the 25-th anniversary of The Pontificate of Pope John Paul II by the Polish Radio Katowice Symphony Orchestra and the Kraków Radio Choir. He composed the liturgical music, and arranged the songs for the choir and

symphony orchestra for the Archiepiscopal Ingress of Cardinal Stanisław Dziwisz, and for the Pope Benedict XVI's visit to Poland in 2006 (Holy Mass at Kraków-Błonie).

Henryk Jan Botor takes particular interest in symphony orchestra within which he tries to reach the still unexplored potential of tone colour by employing conventional instruments. He is also interested in film score music. His background compositions were used in documentary films by Jerzy Ridan, "Imię moje Kinga" ("My name is Kinga"), "Pielgrzymi" ("Pilgrims") and "Moje Miasto" ("My city"). In 2010 he composed the music for the documentary film about God's Servant, Jerzy Ciesielski, directed by Izabela Drobotowicz – Orkisz. He teaches propaedeutics of composition, and improvisation at the Academy of Music in Cracov.

The composer has given concerts in Poland, the Netherlands, Germany and Mexico, featuring also his own compositions and improvisations.

His recitals have included the concerts consisting of his sole improvisations for the suggested themes. His compositions and improvisations have already been recorded.

www.botor.com.pl

Organy Bazyliki Ofiarowania Najświętszej Maryji Panny w Wadowicach
Organmistrzostwo Zdzisław Mollin – Odry 2011

Dyspozycja:

Manuał I – 56 tonów

1. Bourdon 16'
2. Pryncypał 8'
3. Flet kryty 8'
4. Gamba 8'
5. Oktawa 4'
6. Flet rurkowy 4'
7. Superoktawa 2'
8. Mixture 4-5x 1 1/3'
9. Trąbka 8'

Manuał II – 56 tonów

10. Bourdon 8'
11. Salicjonaf 8'
12. Vox coelestis 8'
13. Prestant 4'
14. Traversflet 4'
15. Nasard 2 2/3'
16. Oktawin 2'
17. Tercja 1 3/5'
18. Kwinta 1 1/3'
19. Trąbka harmoniczna 8'
20. Obój francuski 8'

Pedał – 30 tonów

21. Pryncypałbas 16'
22. Subbas 16'
23. Oktawbas 8'
24. Fletbas 8'
25. Chorałbas 4'
26. Puzon 16'
27. Trąba 8'

Tremolo manuału II

Traktura gry – mechaniczna

Traktura rejestrów – elektryczna

Setzer (Heuss) – 4000 kombinacji

Połączenia: II/I, I/P, II/P

